

تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های هفتم، هشتم و نهم

قرن هفتم

- ❖ زمینه‌های تغییر سبک (از خراسانی به عراقی) در زبان فارسی | ❖ برخی عوامل سیاسی و اجتماعی، مثل روی کار آمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی
- ❖ تغییر مرکز ادبی و سیاسی از «خراسان» به «عراق عجم»
- ❖ سبک‌های «بینابین» و «آذربایجانی» از «سبک خراسانی» فاصله گرفتند و کم‌کم «سبک عراقی» پدید آمد.
- ❖ «سبک عراقی» از اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم به مدت ۳۰۰ سال سبک غالب متون ادب فارسی بود.
- ❖ مغولان در اوایل قرن هفتم (۶۱۶ ه.ق.) به نواحی مرزی ایران حمله کردند و بعد به تدریج بر نواحی دیگر هم چیرگی یافتند.
- ❖ به نظام اقتصادی، کشاورزی و فرهنگی ایران آسیب‌های عمده‌ای رساندند.
- ❖ خراسان که کانون فرهنگی ایران بود، ویران شد و بسیاری از مدارس که مهد علم و فرهنگ بودند، از بین رفتند.
- ❖ تأثیر حمله مغول بر اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در قرن هفتم
- ❖ بزرگانی چون «نجم‌الدین کبیری»، «فریدالدین عطار نیشابوری» و «کمال‌الدین اسماعیل» در یورش ویرانگر مغول، کشته شدند.
- ❖ «کمال‌الدین اسماعیل»، مداح «جلال‌الدین خوارزمشاه» که خود در سال ۶۳۵ ه.ق به دست مغولان کشته شد، درباره قتل عام ۶۳۳ ه.ق. مغولان در اصفهان شعری سروده است:

کس نیست که تا بر وطن خود گرید | بر حال تباه مردم بد گرید
دی بر سر مُرده‌ای دو صد شیون بود | امروز یکی نیست که بر صد گرید

- ❖ دلایل روی آوردن دوستداران فرهنگ و اخلاق به «تصوّف»
- ❖ ویرانی بناها، آبادانی‌ها و بنیان فرهنگ و اخلاق با حمله ویرانگر مغولان
- ❖ سرخوردگی و مأیوس و منزوی شدن دوستداران فرهنگ و اخلاق و پناه بردن آنان به تصوّف
- ❖ ادبیت‌هایی که دوستداران فرهنگ و اخلاق برای تسکین خود، به آن روی آوردند، شامل:
- ❖ عواطف انسانی
- ❖ ترویج روحیه تسامح (مدارا) و تساهل (آسان گرفتن به یکدیگر)
- ❖ خدمت به خلق
- ❖ آزادگی
- ❖ اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا
- ❖ وضعیّت زبان پس از برجیده شدن حکومت | ❖ زبان رسمی و رایج عربی و نگارش به آن از رواج افتاد.
- ❖ آخرین خلیفه عباسی (المستعصم بالله) | ❖ توجه به زبان فارسی که زبان توده مردم بود، رونق بیشتری گرفت.

- ❖ بعد از حمله مغول، کانون‌های فرهنگی از خراسان به عراق عجم منتقل شد (اولین نشانه‌های تغییر سبک از زمان سلجوقیان آغاز شده اما خراسان هنوز به طور کامل ویران نشده بود).
- ❖ دلیل نام‌گذاری سبک عراقی | ❖ شاعران و نویسندگان بزرگ این دوره غالباً از اهالی شهرهای عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، اراک کنونی و ...) بودند.

✿ عوامل مخرب و منفی که باعث سستی و ◊ بسیاری از دانشمندان و ادیبان کشته و یا متواری شدند. ناسلامتی زبان و ادبیات فارسی در قرن هفتم شد ◊ از دربارهای ادب‌دوست و خاندان‌های فرهنگ‌پرور خبری نبود.

✿ عوامل مثبتی که موجب رشد زبان و ادبیات فارسی و اعتبار ادیبان و اندیشمندان در قرن هفتم شد ◊ با انتقال قدرت از خراسان به مرکز ایران، زبان و ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم گسترش یافت. ◊ در حوزه‌های ری، فارس، همدان و اطراف آن‌ها آثار ارزشمندی پدید آمد. ◊ زمینه‌هایی برای تغییر سبک از «خراسانی» به «عراقی» ایجاد شد. ◊ قالب‌های جدیدی در شعر و نثر پدید آمد.

✿ ویژگی‌های شعر در قرن هفتم ✿ ◊ قالب‌های جدیدی در شعر و نثر پدید آمد. ◊ شعر این عصر نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد. ◊ اکثر شاعران از حاکمان روی برتافتند، در نتیجه قصیده که پیش از این در خدمت ستایش فرمانروایان بود، کم‌رنگ شد. ◊ غزل که زبان دل و عشق بود، گسترش یافت. ◊ قالب مثنوی نیز برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد، مانند مثنوی مولوی.

✿ مثنوی مولوی ✿ ◊ حماسه‌ای عرفانی است. ◊ قهرمان حماسه عرفانی در مثنوی مولوی، انسان پاک‌نهاد و خداجویی است که به نبرد با هوای نفس می‌پردازد.

✿ گرایش‌های نثر قرن هفتم ✿ ◊ «ساده‌نویسی» در آثاری مثل «طبقات ناصری» و «مرصادالعباد» ◊ «پهچیده‌نویسی» با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت در آثاری مثل «تاریخ و صاف» و «تاریخ جهانگشای جوینی»

معروف‌ترین شاعران و نویسندگان قرن هفتم

«مولانا جلال‌الدین بلخی، سعدی، فخرالدین عراقی، نجم‌الدین رازی (معروف به نجم دایه)، عطاملک جوینی، خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی، شمس قیس رازی»

مولانا جلال‌الدین بلخی (معروف به مولوی)

- ◊ از شاخص‌ترین شاعران عارف است.
- ◊ در دو محور اندیشه و احساس آثار جاودانه‌ای پدید آورد.
- ◊ در «مثنوی معنوی» و «دیوان شمس»، بسیاری از معارف بشری و مسایل عرفانی را بیان کرده است.
- ◊ «فیه مافیه» و «مجالس سبعه» را (که از آثار منشور مولانا است) مولانا گفته است و شاگردان نوشته‌اند.
- ◊ «مکاتیب»، مجموعه نامه‌های مولانا به قلم خود اوست و این اثر، سبک نثر وی را بیش‌تر و بهتر نمودار می‌سازد.

سعدی

- ◊ فرمانروای فلک سخن
- ◊ سی و پنج سال گرد جهان گشت، تجربه اندوخت و از هر خرمنی خوشه‌ای چید.
- ◊ «گلستان» را به نثر مسجع و «بوستان» را در قالب مثنوی پدید آورد.
- ◊ دو اثر ارزشمند سعدی (گلستان و بوستان) به ما درس «اخلاق و حکمت» را می‌آموزد.
- ◊ استاد سخن نه تنها در ادبیات تعلیمی سخن‌گوی ضمیر خودآگاه ایرانی است، در سرودن غزل‌های عاشقانه نیز سرآمد شاعران و نویسندگان فارسی‌زبان است.
- ◊ وی در بیشتر قالب‌های ادبی طبع‌آزمایی کرده و شاهکارهای ماندگاری در ادب فارسی به یادگار گذاشته است.

فخرالدین عراقی

- ◊ از دیگر شاعران نام‌آور قرن هفتم و صاحب غزل‌های عرفانی زیبا است.
- ◊ مثنوی «عشاق‌نامه» او مشهور است.
- ◊ او در هر فصل مثنوی «عشاق‌نامه» به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.
- ◊ او در کتاب «لمعات» خود سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده است.

نجم الکبریٰ رازی (معروف به نجم الدین)

◇ از منشیان و نویسندگان توانا و از عارفان وارسته قرن هفتم است.

◇ کتاب «مرصاد العباد من المبدأ الی المعاد» از اوست.

ویژگی های این کتاب:

◇ در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی است.

◇ نثر کتاب گاهی ساده و گاه دارای سجع و موازنه است.

◇ نویسنده در خلال موضوعات کتاب، احادیث، آیات و اشعاری از خود و شاعران دیگر نقل می‌کند.

◇ این اثر که نثری شیوا، آراسته و دل‌انگیز دارد، از مرتبه‌های والا در بین متون عارفانه برخوردار است.

صفا ملک جوینی

◇ از نثرنویسان قرن هفتم است.

◇ خاندان او از افراد بانفوذ حکومت مغولان بودند.

◇ وی از نوجوانی به کارهای دیوانی پرداخت و در سفرهای متعددی حضور داشت و اطلاعات فراوانی درباره تاریخ مغولان کسب کرد که موجب تألیف

کتاب «تاریخ جهانگشا» شد.

ویژگی های کتاب «تاریخ جهانگشای جوینی»:

◇ این کتاب در شرح ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان، فتح قلعه‌های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح

نوشته شده است.

◇ نثر این کتاب «مصنوع و دشوار» است.

کتابت رشید الکبریٰ فضل الله همدانی

◇ از چهره‌های علمی و سیاسی در عصر ایلخانان به شمار می‌رود.

◇ وی وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو بود.

◇ مهم‌ترین کتاب او «جامع التواریخ» نام دارد که به نثری عالمانه و پخته نوشته شده است.

◇ اقدام مهم فرهنگی او تأسیس عمارت «زبج رشیدی» در تبریز است که در حکم دانشگاه آن زمان بوده است.

شمس قیس رازی

◇ از نویسندگان زبردست قرن هفتم است.

◇ اثر معروفش «المعجم فی معاییر اشعار العجم» است.

ویژگی های این کتاب:

◇ از نخستین و مهم‌ترین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر است.

◇ نثر او در مقدمه مصنوع و در اصل کتاب، ساده و عالمانه است.

قرن هشتم

دلایل فرصت ابراز عقاید مذهب‌های مختلف در قرن هشتم | بی‌اعتقادی برخی از ایلخانان مغول
| بی‌تعمّبی برخی دیگر نسبت به مذاهب رایج

قلمرو بالندگی زبان | زبان و فرهنگ فارسی، عرصه وسیعی یافت به طوری که از شبه قاره هند تا آسیای صغیر به زبان فارسی سخن می‌گفتند.

و فرهنگ فارسی | مناطقی از ایران (عراق عجم) به ویژه شهر شیراز همچنان در حکم مرکز ادبی قرن هشتم به شمار می‌رفت.

دلایل از رونق افتادن «قصیده‌سرایی» در قرن هشتم: از بین رفتن دربارهای ادب‌دوست ایرانی‌تبار

و وضعیّت زبان شعر در قرن هشتم: زبان شعر جز در سروده‌های شاعران شاخص مانند خواجه و حافظ، به سستی گرایید.

«خواجوی کرمانی، ابن یمین، حافظ، سلمان ساوجی، عبید زاکانی، حمدالله مستوفی»

خواجوی کرمانی

- ◊ از غزل پردازان برجسته قرن هشتم است.
- ◊ شاعری که غزل های او بر حافظ نیز تأثیرگذار بوده است.
- ◊ خواجو چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی سروده که نشان دهنده استادی او در شاعری است.
- ◊ شعر خواجو در مجموع، کمال یافته و پخته است.

ابن یمین

- ◊ شاعر عصر سربداران و مردی دهقان پیشه بود.
- ◊ قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.
- ◊ وی در شعر خود قناعت پیشگی و بی اعتباری دنیا را مورد تأکید قرار می دهد:

مرد آزاده در میان گروه	گر چه خوش خو و عاقل و دانا است
محترم آنگهی تواند بود	که از ایشان به مالش استغناست
وان که محتاج خلق شد، خوار است	گر چه در علم، بوعلی سیناست

حافظ

- ◊ از شاعران سرآمد قرن هشتم است.
- ◊ او با تلفیق عشق و عرفان، غزل فارسی را به کمال رسانید.
- ◊ لحن سخن او گزنده، طنزآمیز و سرشار از خیرخواهی و اصلاح طلبی است.
- ◊ در غزل حافظ، فرهنگ گذشته ایران با همه کمال ایرانی - اسلامی خود رخ می نماید و شعرش به قول خود او «همه بیت الغزل معرفت» است:

شعر حافظ همه بیت الغزل معرفت است آفرین بر نفس دلکش و لطف سخنش

سلمان ساوجی

- ◊ از شاعران قرن هشتم است.
- ◊ در غزل توجه خاصی به سعدی و مولوی داشته است.
- ◊ دارای قصایدی در سبک عراقی است.
- ◊ مثنوی «جمشید و خورشید» او به شیوه داستان های نظامی سروده شده است.

عبید زاکانی

- ◊ شاعر خوش ذوق و آگاهی است که نکته یابی و انتقادهای ظریف اجتماعی او معروف است.
- ◊ شاعری که ناملایمات اوضاع آشفته روزگار خود را برنمی تافت و تزویر و ریاکاری حاکمان را در آثارش به تصویر می کشید.
- ◊ او در منظومه «موش و گرهبه» ناهنجاری های اجتماعی را به شیوه طنز و تمثیل بیان کرده است.
- ◊ این شوخ طبع آگاه نه تنها در شعر، که در نثر نیز دارای طنزهای ماندگاری است و «رساله دلگشا»، «اخلاق الاشراف» و «صدپند» از آن جمله اند.

حمدالله مستوفی

- ◊ از موزخان مشهور ایران در قرن هشتم است.
- ◊ نویسنده «تاریخ گزیده» است.
- ◊ این کتاب تاریخ پیامبران، خلفای چهارگانه، خلفای بنی عباس و تاریخ ایران را تا سال ۷۳۰ ه. ق. دربرمی گیرد.

◊ نبود شدن ابنیه فرهنگی، ادبی و اجتماعی به دست تیمور گورکانی

◊ از میان رفتن فارس

◊ ادامه ویرانگری تیموریان از نیمه دوم قرن هشتم تا اوایل قرن دهم

◊ متمدن شدن بازماندگان تیمور

◊ گسترش هنرهای چون مینیاتور، معماری، تذهیب و تاریخ‌نویسی

◊ رونق تازه یافتن ادبیات و نوشتن کتاب‌های ارزشمندی توسط «جامی» و «دولت‌شاه»

✧ وضع اجتماعی و فرهنگی ایران در قرن نهم

✧ نتایج تأثیر پذیرفتن بازماندگان تیمور از فرهنگ ایرانی

✧ رونق ادبیات در قرن نهم (عهد تیموری) بنیادی نبود و کتاب‌های تحقیقی این دوره عمدتاً سطحی و ادبیات این دوره نیز تقلیدی و فاقد نوآوری بود.

✧ پس از مرگ تیمور شاهرخ توانست شهر هرات را مرکز فرمانروایی خود قرار دهد.

◊ شاهرخ با علاقهای که به هنر و فرهنگ اسلامی پیدا کرده بود، از هنرمندان خوش‌نویس، نقاش و شاعر حمایت نمود.

✧ وضعیت هنر و فرهنگ بعد از مرگ تیمور

◊ بایسنقر میرزا پسر شاهرخ، نیز هنرمند و هنردوست بود و در زمان او هنرمندان، قرآن کریم و شاهنامه فردوسی را به خط خوش نگاشتند و با تصاویری زیبا آراستند و آثاری ماندگار از هنر اسلامی عرضه کردند.

معرفی قرن شاعران و نویسندگان قرن نهم

«جامی، شاه نعمت‌الله ولی^۱، دولت‌شاه سمرقندی»

جامی

◊ معروف‌ترین شاعر قرن نهم است.

◊ بهارستان را به تقلید از گلستان سعدی نوشت.

◊ در کتاب «نفحات‌الأنس»، شیوه «تذکرة الاولیا» عطار را در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان به کار برد.

◊ مثنوی‌هایی را به پیروی از «نظامی» سرود که «تحفة الاحرار» یکی از آنهاست.

◊ نمونه شعر:

کای شده مستغرق دریای عشق،
عاشق و معشوق در این پرده کیست؟
گفت که ای محو امید و هراس،
اول و آخر همه عشق است و بس

گفت به مجنون صنمی در دمشق
عشق چه و مرتبه عشق چیست؟
عاشق یک‌رنگ و حقیقت‌شناس
نیست به جز عشق در این پرده کس

شاه نعمت‌الله ولی^۱

◊ از شاعران قرن نهم است.

◊ دیوان اشعار او حاوی مضامین عرفانی است.

◊ وی سرسلسله صوفیان نعمت‌اللهی است و در تصوف و طریقت^۲ مقامی بلند داشته است.

دولت‌شاه سمرقندی

◊ از نویسندگان قرن نهم است.

◊ «تذکرة دولت‌شاه» را به تشویق امیر علیشیر نوایی نوشته است.

◊ تذکرة دولت‌شاه شرح احوال بیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.

۱. شاه نعمت‌الله فرزند میرعبدالله ولی از جمله شعرای تصوف ایران و قطب دراویش نعمت‌اللهی است. در راه طریقت و سیر و سلوک مقام بلند داشته است. دارای دیوانی است که مشتمل بر قصاید و غزلیات و مثنویات و دوبیتی‌ها و ... است.

۲. روش، مسلک و مذهب

۴۹. سبک عراقی، از چه زمانی، سبک غالب ادبیات فارسی در ایران بود؟

- (۱) اواخر قرن ششم تا اواخر قرن نهم
(۲) اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم
(۳) اواخر قرن هفتم تا اواخر قرن دهم
(۴) اوایل قرن هفتم تا اواخر قرن دهم

۵۰. نوشته کدام گزینه - با توجه به ساده‌نویسی و پیچیده‌نویسی - از کتاب «طبقات ناصری» انتخاب نشده است؟

- (۱) سلطان پرسید که قصر فرعون کدام است؟ چون معلوم شد، روی بدان طرف نهاد.
(۲) بعضی از بندگان باقی‌مانده جمع شدند اما عمر به آخر رسیده و دولت کهن گشته بود.
(۳) در مراغه، مدرسه‌ای بس بزرگ بنا کرد و علما را عزیز داشت.
(۴) جنگیزخان پیام داد که در حدوث واقعات و وقوع حادثات مدد یکدیگر را الزام نماییم و مسالک و مهالک امن گشاده داریم.

۵۱. در بیت زیر، نام اثری از کدام شاعر آمده است؟

- «لمعات ظفر از پرچم او می‌تابد»
(۱) خواجوی کرمانی
(۲) عبید زاکانی
(۳) جامی
(۴) فخرالدین عراقی

۵۲. در کدام بیت «لفظی» آمده است که یادآور یکی از آثار مؤلف کتاب «عشاق‌نامه» است؟

- (۱) بسوخت آتش عشق تو زهد و تقوی را
(۲) ز عاصفات خدا بحر قهر موجی زد
(۳) به غیر دیده مجنون کسی نیارد تاب
(۴) نسیمی از سر زلفت وزید در عالم
به باد داد ورق‌های درس و فتوی را
نهنگ عشق فرو برد طور موسی را
اشعه لمعات جمال لیلی را
هوای خلد برین داد دار دنیا را

۱۰. همه گزینه‌ها، درباره کتاب «تاریخ جهانگشا» درست است؛ به جز گزینه.....

- ۱) این اثر درباره عصر ایلخانان مغول و تیمور گورکانی و فرمانروایی تیمور و پسران وی از جمله «شاهرخ میرزا» و «بایسنقر میرزا» به رشته تحریر درآمده است.
- ۲) نثر کتاب به شیوه مصنوع و دشوار بوده و در شرح ظهور چنگیز و تاریخ خوارزمشاهیان به رشته تحریر درآمده است.
- ۳) «عظامک جوینی» این کتاب را نوشته و در آن به شرح حمله چنگیز به ایران و احوال و فتوحات وی و فتح قلعه‌های اسماعیلیه پرداخته است.
- ۴) یکی از موضوعات این کتاب فتح قلعه‌های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح است.

۱۲. کدام گزینه، دربارهٔ فخرالدین عراقی درست است؟

(۱) در سرودن قصاید اندرزی شهرت دارد.

(۳) «رسالهٔ دلگشا» را به نظم و نثر نوشته است.

(۲) «لمعات» را به نثر و با موضوع سیر و سلوک عارفانه نوشته است.

(۴) در طرح مباحث عرفانی از تمثیل و حکایت بهره گرفته است.

۱۴. کدام گزینه، توضیح درستی درباره کتاب «المعجم» ارائه می‌دهد؟

- ۱) از نمونه آثار قرن هشتم که درباره سلوک دین و تربیت نفس انسانی گردآوری شده است.
- ۲) از نخستین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر است که نثری پیچیده دارد.
- ۳) نثر این کتاب گاهی ساده و گاه دارای سجع و موازنه است و در بین متون این دوره، از مرتبه‌ای والا برخوردار است.
- ۴) از نمونه آثار قرن هفتم است که شمس قیس رازی آن را با نثری ساده و عالمانه گردآوری نموده است.

۲۰. کدام اثر در زمینه علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر نوشته شده است؟

(۱) لمعات

(۲) المعجم فی معاییر اشعار العجم

(۳) مرصاد العباد من المبدأ الی المعاد

(۴) عشاق نامه

سوالات پاسخ کامل

۹۲. تأثیرات حملات مغولان بر ایران را بنویسید.
۹۳. بزرگانی که در حمله مغولان کشته شدند را نام ببرید.
۹۴. شعر زیر از کیست و در مورد چه موضوعی سروده شده است؟
- «کس نیست که تا بر وطن خود گرید
دی بر سر مرده‌ای دوصد شیون بود
بر حال تباه مردم بد گرید
امروز یکی نیست که بر صد گرید»
۹۵. به چه دلیل بعد از حمله مغول، دوست‌داران ادب به سمت تصوف رفتند؟
۹۶. اتفاقات تاریخی اواخر دوره مغول را بررسی کنید.
۹۷. دلیل نام‌گذاری سبک عراقی به این نام چه بود؟

۹۸. وضعیت زبان و ادبیات فارسی در دوره مغولان به چه شکل بود؟
۹۹. اتفاقات مثبت زبان و ادبیات فارسی در دوره مغول را بررسی کنید.
۱۰۰. قالب‌های شعری استفاده شده در شعر سبک عراقی را بررسی کنید.
۱۰۱. چرا در دوران سبک عراقی قصیده کم‌رنگ شد و غزل جای آن را گرفت؟
۱۰۲. نثر سبک عراقی به چند جریان گرایش پیدا می‌کند؟ نام ببرید و برای هر کدام مثالی بنویسید.
۱۰۳. معروف‌ترین شاعران قرن هفتم را نام ببرید.
۱۰۴. معروف‌ترین نویسندگان قرن هفتم را نام ببرید.
۱۰۵. آثار مولوی را نام ببرید. کدام یک از آثار او به قلم خودش نوشته شده است؟
۱۰۶. آثار سعدی را نام ببرید.
۱۰۷. آثار فخرالدین عراقی را نام ببرید و مشخص کنید که این آثار به نثر هستند یا به نظم؟
۱۰۸. روش فخرالدین عراقی در سرایش منظومه عشاق‌نامه چیست؟
۱۰۹. نام کتاب نجم‌الدین رازی چیست و این کتاب در چه موضوعی نوشته شده است؟
۱۱۰. نوع نثر کتاب مرصادالعباد به چه صورت است؟
۱۱۱. عظاملک جوینی که بود و نام کتاب او چیست؟
۱۱۲. موضوع کتاب تاریخ جهانگشای جوینی چیست و نوع نثر آن به چه صورت است؟
۱۱۳. درباره‌ی خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی توضیح دهید و نام کتاب او را بنویسید.
۱۱۴. اقدام مهم فرهنگی خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی چه بود؟
۱۱۵. مهم‌ترین اثر شمس قیس رازی چیست؟ موضوع این کتاب چیست و چه نوع نثری دارد؟